

активних операціях (див. умову врахування РП). На рисунку 4 представлена ситуація поетапного збільшення величини РП з метою отримання можливості додаткового доступу до частини ресурсів, обмежених вимо-

гами нормативу миттєвої ліквідності. У разі зменшення величини РП відповідно до даного принципу нормування доступ до даних джерел буде скорочений.

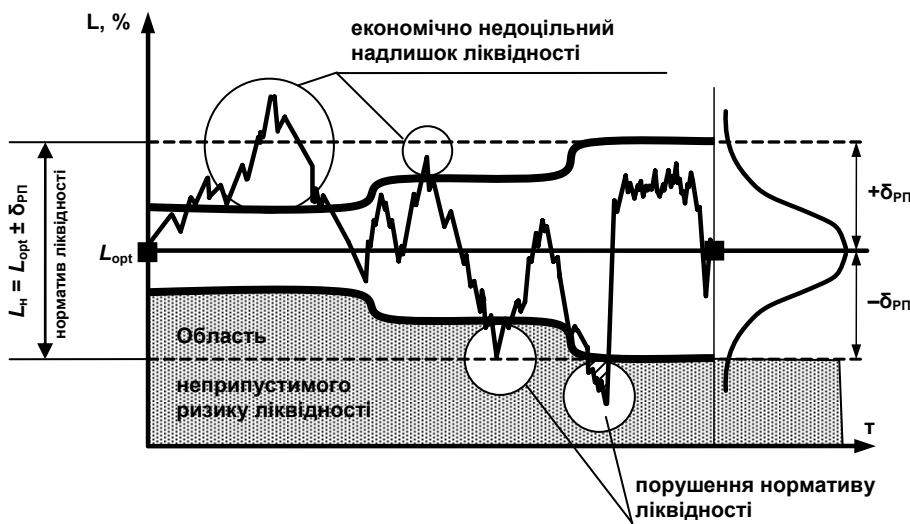


Рис 4. Миттєва ліквідність у динаміці при зміні величини ресурсного потенціалу банку

Отже, врахування чинника ресурсного потенціалу банку з використанням варіаційного підходу до нормування ліквідності і оцінки її достатності дозволить Національному банку забезпечити надійність банківської системи на принципах економічної доцільності як в умовах стабільності, так і при виникненні кризових ситуацій на мікро і макрорівні. Одночасно створюються передумови для створення динамічної моделі системи регулювання банківської ліквідності.

1. Галицька Е. Удосконалення системи показників ліквідності комерційних банків / Е. Галицька, Л. Висоцька // Банківська справа. – 2002.

– №2. – С.19-25. 2. Сомик А.В. Обов'язкові економічні нормативи ліквідності банків: особливості вітчизняної та зарубіжної практики використання // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Євроінтеграційний курс України: фінансовий вимір (Збірник наукових праць): у 2-х ч. – Львів, 2006. – Вип. 3. – Ч.1. – С.414 – 418. 3. Волошин І.В. Оцінка банківських ризиків: нові підходи. – К. Ельга, Ника-Центр, 2004. – 216 с. 4. Вожжов С.П. Про варіаційний підхід до оцінки ліквідності балансу банків // Вісн. соціально-економічних досліджень. – ОДЕУ:Одеса.- 2006.- Вип. 24. –С.57-63. 5. Вожжов А.П. Валютний ринок і валютні операції комерційних банків: Учеб.посібник / А.П. Вожжов, Ю.А. Блащук, В.В. Хохлов, Т.Д. Шарова, Ю.В. Жежель. – Севастополь: Изд-во СевНТУ, 2005. – 278 с.

Надійшла до редколегії 18.09.2009

Н. Швець, канд. екон. наук, доц.

ВИКОРИСТАННЯ РІЗНИХ ШЛЯХІВ ПОЛІПШЕННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПРОБЛЕМНИХ БАНКІВ У ПЕРІОД СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

В статті автором досліджуються можливі шляхи поліпшення фінансового стану банків у період світової економічної кризи. Серед пріоритетних розглядається введення тимчасових адміністрацій, злиття та поглинання банків, а також купівля банку з прийняттям зобов'язань. Автором пропонуються конкретні кроки по вдосконаленню способів виходу з кризових явищ у банківській діяльності.

In the article an author is probe the possible ways of improvement of the financial state of banks in a period a world economic crisis. Among priority introduction of temporal administrations, confluence and absorption of banks, and also purchase of bank, is examined with taking on obligations. An author is offer concrete steps on perfection of methods of exit from the crisis phenomena in bank activity.

Світова фінансова криза виносить на перший план проблематику врегулювання проблемності банківських установ. Зокрема, місія Міжнародного валютного фонду в Україні рекомендує приділяти більше уваги питанню врегулювання ситуацій з проблемними банками та кризовому менеджменту в Україні. Що стосується першого питання, необхідно забезпечити виявлення проблемних банків на більш ранніх стадіях, а також розширити набір варіантів виходу банків з ринку, включивши до цього переліку механізми швидкого розв'язання проблем, головним чином за рахунок посилення стимулів для власників слабких банків, які б зумовлювали їхню згоду на злиття. Що стосується останнього питання, необхідно й надалі розвивати та вдосконалювати планування на випадок надзвичайних ситуацій для того, щоб забезпечити ефективне реагування у випадку непередбаченого погіршення фінансового стану банківської установи [1].

Питанням врегулювання проблемності банків присвячені наукові праці Чернадчука В., Ходаковської А., Перехреста Л. та ін., які в основному досліджують теоретичний аспект названої проблематики. Опіраючись на наукові досягнення та напрацювання, здійснені в області вирішення проблемності банків, ми в представленій науковій розвідці намагатимемося на основі ґрунтовного науково-практичного аналізу даної проблематики запропонувати найбільш раціональні та ефективні шляхи подолання кризових явищ в діяльності банківських установ України в умовах посилення наслідків світової економічної кризи. У цьому контексті доцільним, на наш погляд, є розгляд класифікації типів вирішення проблемності банків за двома основними ознаками: за способом вирішення проблемності банку та за суб'єктом реалізації даного рішення.

Результати проведеного нами критичного аналізу найважливіших напрямків вирішення проблемності банків полягають у наступному. Перш за все констатуємо, що до найбільш дієвих та ефективних способів вирішення проблемності банківських установ ми віднесли такі заходи:

- ✓ розробка плану реструктуризації банку;
- ✓ злиття з іншим банком або поглинання іншим банком (в міжнародній практиці цей метод має назву M&A);
- ✓ купівля банку з прийняттям зобов'язань або поступова ліквідація;
- ✓ націоналізація проблемного банку державою.

Необхідно визначити, що план реструктуризації банку передбачає радикальні зміни в організаційній структурі та бізнес-плані банку. Такий спосіб вирішення проблемності банку може бути ефективним, тільки при умові, що банк може відновити фінансову стабільність найближчим часом. Якщо керівництво проблемного банку не бажає здійснювати необхідні заходи, то орган банківського нагляду повинний розглянути можливість призначення зовнішнього адміністратора на певний термін для розробки плану реструктуризації та реалізації його на початковому етапі (спеціальна або тимчасова адміністрація). У такому випадку тимчасовий адміністратор повинен замінити і на тимчасовій основі прийняти на себе управління банком. Після реструктуризації банку повинно бути призначено нове керівництво, оскільки колишнє керівництво виявило свою неспроможність ефективно управляти банком.

У вітчизняній банківській практиці в якості заходу наглядового реагування також застосовується практика введення Національним банком України тимчасових адміністрацій до проблемних банків, яка регулюється законодавством України та нормативно-правовими актами НБУ. Згідно Закону України "Про банки і банківську діяльність" тимчасова адміністрація представляє собою процедуру, що застосовується Національним банком України з метою забезпечення збереження капіталу та активів банку, оцінки його фінансового становища та вжиття відповідних заходів щодо приведення його діяльності відповідно до вимог банківського законодавства, відновлення його платоспроможності й ліквідності, стабілізації діяльності банку, усунення виявлених порушень, причин і умов, що призвели до погіршення фінансового становища [2].

Наслідком запровадження тимчасової адміністрації у проблемному банку повинно стати поліпшення його фінансового стану та платоспроможності завдяки проведеному заходів стабілізації. Серед найважливіших заходів стабілізації, які можуть бути проведені тимчасовим адміністратором, законодавством визначене також введення мораторію на задоволення вимог кредиторів, що видається нам досить спірним. Так, сучасна практика дій тимчасових адміністраторів в банках України засвідчує, що мораторій на задоволення вимог кредиторів банку включає також вимоги вкладників. Однак, згідно із Законом України "Про банки і банківську діяльність" кредитор банку – це юридична або фізична особа, яка має документально підтверджені вимоги до боржника щодо його майнових зобов'язань, а майно банку не включає залучені на депозит кошти. А тому, на наш погляд, вкладник банку не є його кредитором, і на нього не розповсюджується мораторій на задоволення вимог кредиторів проблемного банку. Ця ситуація настільки є очевидною, наскільки незрозумілою позиція Національного банку України щодо повернення депозитів вкладникам проблемних банків. З нашого погляду, це пов'язано з великими упущеннями зі сторони Національного

банку України в нормативно-правовому врегулюванні діяльності тимчасових адміністрацій, в частині введення мораторію на задоволення вимог кредиторів банку, яке вимагає негайного рішення. Тому, в якості найпріоритетнішого напрямку удосконалення існуючої практики запровадження тимчасових адміністрацій у вітчизняних банках нами розглядається необхідність врегулювання даного спірного питання.

Аналіз наступного варіанту вирішення кризових ситуацій проблемних банків, а саме злиття з іншим банком або поглинання іншим банком, виявив такі основні положення. Незважаючи на всі існуючі негаразди проблемний банк може з ряду причин бути привабливим для інвестора. Причиною його зацікавленості може бути доступ до певного сегмента ринку, купівля визначеного обсягу вигідних депозитів або розширення власної мережі. Необхідно зауважити, що угоди зі злиття й поглинання – це зміна контролю над будь-яким підприємством. Під поняттям "поглинання" мається на увазі: цілісне придбання підприємства, його окремих частин, стратегічна участь у капіталі (прямі інвестиції). Поглинання – це об'єднання двох або кількох юридичних осіб, за якого зберігається одна (поглинаюча) юридична особа, до якої переходять активи й зобов'язання юридичних осіб, що поглинаються. При цьому юридичні особи, що поглинаються, або припиняють своє існування, або стають підконтрольними через володіння контрольним пакетом акцій чи через володіння частками капіталу. Злиття є особливою формою поглинання, за якої компанія, що купується, втрачає юридичну самостійність [3].

Банківські експерти вважають, що у 2009 році банківський сектор очікує хвиля поглинання і злиття. Це буде викликано посилюванням проблем у секторі і зростанням кредитної заборгованості. Складна ситуація на світових і внутрішніх ринках, а також масове вилучення депозитів дестабілізували вітчизняну банківську систему. На цьому фоні українські банки вже сьогодні переглядають свої стратегічні плани, згортають програми розвитку, оптимізують діяльність і скорочують витрати. Вже зараз банки спостерігають затримки з кредитних платежів, і ця тенденція зростатиме. У найближчі декілька років на українську банківську систему чекає період злиття і поглинання. Стабільність сектора залежатиме від своєчасних дій НБУ, який зараз має досить ресурсів і досвіду як кризовий менеджер. Період консолідації банків, за думкою банківських аналітиків, активно розпочнеться в 2009 році і триватиме до 2010 року. Прогнозується, що протягом найближчих 2 років загальна кількість банків поменшає, тоді як частка іноземного капіталу в банківському секторі зросте з сьогоднішніх 40 % до 60 %. Водночас кількість вітчизняних банків за цей же період може скоротитися в середньому на 50 банківських установ за рахунок невеликих банків, які мають до 5 % активів українського банківського сектора [4].

За переконанням банківських експертів, злиття і поглинання у сфері банківського бізнесу можуть стати найдієвішим інструментом збільшення ефективності функціонування фінансової сфери України. Вони радять власникам банків уважніше придивитися до таких методів, як злиття/поглинання, оскільки вважають його нормальним цивілізованим шляхом вирішення проблемності банку [5].

Торкнувшись питання злиття і поглинання в банківській сфері не можна оминати питання рейдерства банківських установ. Рейдерство в банківській сфері це найбільш тонкий і на перший погляд непримітний механізм здійснення не тільки захвату і контролю над банком, але і зниження його вартості при подальшому придбанні. На відміну від інших секторів економіки, коли

розголошувати про недружнє поглинання не тільки дозволено, але і необхідно, проголошувати себе об'єктом атак рейдерів у банківській сфері неможливо, адже це призводить до суттєвого зниження фінансових і рейтингових показників банку у зв'язку з неминучим відтоком клієнтів. А це у свою чергу є небезпечним не тільки для банку, на який вчинено рейдерську атаку, а і для банківської системи в цілому. У зв'язку з цим, визначити об'єми недружніх поглинань у банківській сфері дуже важко.

Цілком очевидно, що в найближчі роки кількість недружніх поглинань у банківському секторі буде зростати дуже швидкими темпами. Безперечно це обумовлено закономірною тенденцією до укрупнення фінансової галузі. Причому в першу чергу в групу ризику попадають прибуткові малі та середні банки з акціонерною формою власності. Разом з тим, в умовах фінансової кризи виживуть в першу чергу ті банки, які візьмуть курс на укрупнення шляхом активного приєднання до інших банків [6].

У разі, коли власники банку з якихось причин не підтримують рішення про злиття і поглинання банку, або ж відсутні зацікавлені інвестори, можливий варіант купівлі з прийняттям зобов'язань або поступової ліквідації банку. Угода купівлі з прийняттям зобов'язань або поступової ліквідації – це повна ліквідація банку, яка дозволяє стійкому банку придбати деякі або всі активи банку-банкрута, з одночасним прийняттям на себе деяких або всіх його зобов'язань. На відміну від злиття та поглинання, при поступовій ліквідації покупець одержує активи та пасиви банку-банкрута, але операція злиття не проводиться.

І наступний спосіб вирішення кризових ситуацій в банку, а саме припинення діяльності банків, в Україні здійснюється відповідно до вимог Закону України "Про банки і банківську діяльність" та законодавства України про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом. До процедур припинення діяльності банків належить ліквідація банку та його реорганізація шляхом злиття, приєднання, поділу.

Банк може бути ліквідований з ініціативи власників банку, а також з ініціативи Національного банку (у тому числі за заявою кредиторів). Ліквідаційна процедура, ініційована Національним банком, і повноваження ліквідатора щодо її здійснення, а також порядок проведення нагляду за діяльністю ліквідатора регламентуються Положенням про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства.

Національний банк України проводить сертифікацію спеціалістів на право здійснення ліквідації банку [7]. Порядок та умови її проведення визначені в Положенні про сертифікацію осіб на право здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації банку [8] і Правилах сертифікації осіб на право здійснення тимчасової адміністрації або ліквідації банків [9].

На 01.04.2009 року в Україні в стадії ліквідації перебуває 12 банків (6,03 % від кількості банків у Державному реєстрі банків). У 2008 році у зв'язку із закінченням процедури ліквідації з Державного реєстру банків виключено 7 банків, у 2009 році – ще один банк. В загальному відсоток проблемності банків України складає трохи більше 10 %, що не може, на наш погляд, не викликати занепокоєння у наглядового органу. Перш за все, така ситуація служить індикатором кризових явищ у банківському секторі України, а по-друге, являється результатом невиваженої політики банків та недостатнього контролю з боку Національного банку України щодо їх діяльності.

І останнім варіантом вирішення кризових явищ проблемного банку може стати рішення про націоналізацію банку, яке приймається, як правило, у тому випадку, коли за короткий термін не вдається знайти інвестора. В міжнародній практиці у такому випадку орган, який

видав ліцензію, закриває та ліквідує слабкий банк. Засновується новий банк, що має статус "міст-банку", і належить державі. Він одержує ліцензію управляється ліквідаційною комісією, яка приймає рішення про те, які активи і зобов'язання повинні бути передані міст-банку; в кінцевому підсумку банк продається приватним акціонерам. Всі інші активи і зобов'язання залишаються в ліквідаційній комісії та згодом ліквідовуються відповідно до процедур, встановлених національним законодавством. Якщо це можливо, остаточне рішення – тобто продаж міст-банку – повинно бути прийняте в найкоротші строки.

Для України поняття націоналізації банку нове, що, правда, не впливає на можливість його активного запровадження у вітчизняну банківську практику. Зокрема уряд України відкрив можливість націоналізувати "проблемні" банки. У постанові, ухваленій спільно Кабінетом Міністрів та Національним банком "Про затвердження Порядку участі держави в капіталізації банків" від 04.11.2008 р. № 960, ідеться про можливість викупу контрольного пакету акцій банків, у яких повністю припинені розрахунки. Що це саме за банки та коли уряд може їх націоналізувати чи рекапіталізувати, ще не вирішено. Однак ідеться передовсім про великі фінансові установи зі значною кількістю вкладників.

Деякі банківські керівники та аналітики нинішнє рішення Кабміну розглядають як позитивне, але дещо запізніле. За нинішніх умов націоналізація банків є правильним і ринковим методом, однак при подальшій де-націоналізації цього баку. При цьому експерти зауважують, що однієї рекапіталізації чи націоналізації замало. На їх думку, якщо усі плателі, що здійснюються за рахунок коштів держбюджету та соціальних фондів, будуть переведені у державні банки, це може призвести до знищення банківської системи [10].

Відповідно до загальних принципів урегулювання банківської кризи, у банківській системі, заснованій на ринкових принципах, державне втручання допускається тільки у випадках, коли криза може мати системні наслідки, і тільки на обмежений строк. У деяких випадках ліквідація банку повинна здійснюватися за допомогою угоди поступової ліквідації, з можливою участю систем страхування внесків. Банки по суті являються приватними комерційними підприємствами, які самостійно відповідають за ризик банкрутства, тому державне втручання повинно обмежуватися захистом вкладників і ситуаціями, коли існує небезпека значного збитку для всієї фінансової системи.

Підсумовуючи проведене нами науково-практичне дослідження хотілося б узагальнити наступне. Результати проведеного нами критичного аналізу найважливіших напрямків вирішення проблемності банків констатують, що до найбільш дієвих та ефективних способів вирішення проблемності банківських установ відносимо розробку плану реструктуризації банку, злиття з іншим банком або поглинання іншим банком (в міжнародній практиці цей метод має назву M&A), купівлю банку з прийняттям зобов'язань або поступову ліквідацію та націоналізацію проблемного банку державою.

Що стосується практики введення тимчасових адміністрацій в банки України дуже спірним, на нашу думку, видається положення щодо введення тимчасового мораторію на задоволення вимог кредиторів проблемного банку, або, точніше, його трактування банківськими установами та, зокрема, Національним банком України. В якості найпріоритетнішого напрямку удосконалення існуючої практики запровадження тимчасових адміністрацій у вітчизняних банках нами розглядається необхідність врегулювання даного спірного питання.

Дослідження практики здійснення злиття та поглинання банків в Україні показує, що значення цього спо-

собу вирішення проблемності банку з часом буде лише зростати. В цьому напрямку Національному банку України необхідно вдосконалити існуючу нормативно-правову та методологічну базу для врегулювання питань злиття і поглинання банківських установ з тим, щоб цей механізм дозволив врегулювати фінансові негаразди в банківському секторі України, разом з тим не породжуючи диспропорцій у співвідношенні вітчизняного та іноземного капіталу і банківській системі держави.

Аналіз статистики ліквідацій банківських установ в Україні показує, що в загальному відсоток проблемності банків України складає трохи більше 10 %, що не може, на наш погляд, не викликати занепокоєння у наглядово-го органу. Перш за все, така ситуація служить індикатором кризових явищ у банківському секторі України, а по-друге, являється результатом невиваженої політики банків та недостатнього контролю з боку Національного банку України щодо їх діяльності.

1. Електронний ресурс Представництва Міжнародного валютного фонду в Україні: <http://www.imf.org/external/country/ukr/gr/ukr/033108u.pdf>.
2. Закон України "Про банки і банківську діяльність": Науково-практичний коментар / За заг. Ред. В.С.Степелюха. – К.: Видничий Дім "Ін Юре", 2006. – С. 386.
3. Ходаковська А. Злиття й поглинання в банківській сфері // Електронний ресурс "Правовий тиждень": <http://www.legalweekly.com.ua/article>.
4. На українські банки чекає хвиля злиття і поглинання // Електронний ресурс "Ліга новин": <http://news.liga.net/ukr/news/NU086464.html>.
5. Українські банки врятують злиття і поглинання? // Електронний ресурс "Економічна правда": <http://www.epravda.com.ua/news/49e04b3fd3c07>.
6. Перехрест Л.М. Особливості недружніх поглинань у банківській сфері // Електронний ресурс: http://www.confcontact.com/2008dec/7_perehrest.htm.
7. Річний звіт банківського нагляду в Україні за 2006 рік // Електронний ресурс Національного банку України: http://www.bank.gov.ua/Publication/Of_vydan/Annual – С.41-42.
8. Положення про сертифікацію осіб на право здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації банку, затв. постановою Правління НБУ від 16.07.2001 №273 // Електронний ресурс "Правові системи": <http://zakon.nau.ua/doc>.
9. Правила сертифікації осіб на право здійснення тимчасової адміністрації або ліквідації банків, затв. постановою Правління НБУ від 05.07.2006 №250 // Електронний ресурс "Правові системи": <http://zakon.nau.ua/doc>.
10. Уряд хоче націоналізувати банки // Електронний ресурс "Радіо Свобода": <http://www.radiosvoboda.org>.

Надійшла до редакції 18.09.2009

О. Солодка, канд. екон. наук, доц.

СЦЕНАРІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ІТ-АУТСОРСИНГУ В ОПТИМІЗАЦІЇ РЕТЕЙЛОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ

В статті розглянуто особливості реалізації ІТ-аутсорсингу в оптимізації ретейлової інфраструктури банківського бізнесу. Обґрунтовано доцільність реалізації сценаріїв ІТ-аутсорсингу в діяльності вітчизняних комерційних банків.

In article features of realisation IT-outsourcing in optimization retailing infrastructures of bank business are considered. The telesoob-difference of realisation of scenarios IT-outsourcing in activity of domestic commercial banks is proved.

За останні роки вітчизняні фінансово-кредитні установи мали можливість дізнатися, що означає спілкування з великою кількістю неорганізованих, не завжди грамотних у фінансовому плані і не завжди сумлінних споживачів (фізичних осіб). Як наслідок, більшість банків визначили своє ставлення до цього напрямку банківського бізнесу. Для одних це стало засобом підвищення привабливості для іноземних інвесторів. Інші банки побачили у ретейлі ще один напрям диверсифікації бізнесу (при цьому, щоправда, частка ретейлових активів у таких банків значно менша, ніж частка активів, що відносяться до корпоративного бізнесу). В Україні з'явилися банки, що заявили про свою готовність спеціалізуватися на ретейлі або, принаймні, різко збільшити інвестиції в розвиток цього напрямку бізнесу. Тому актуальним є питання оптимізації ретейлової інфраструктури банківського бізнесу, одним із шляхів якої є ІТ-аутсорсинг.

Особливості реалізації ІТ-аутсорсингу в оптимізації ретейлової інфраструктури банківського бізнесу розглянуто в працях вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких В. Овсій [2], Г. Секірін [3], О. Смородінов [4] та інші.

Метою статті є обґрунтування доцільності реалізації сценаріїв ІТ-аутсорсингу в оптимізації ретейлової інфраструктури сучасного банківського бізнесу.

Необхідною умовою розвитку банківського роздрібу для тих гравців ринку, що збираються займатися цим "всерйоз і надовго", є створення адекватної інфраструктури ретейлового бізнесу. У даному випадку мова йде не просто про систему управління взаєминами з клієнтами (CRM-систему), а про фундамент, на якому тримається і на якому здатний розвиватися ретейловий бізнес банку [1; 5; 7].

Як і на будь-якому масовому ринку, у сегменті банківського ретейлу діють закони економії на масштабах. Варіації пропонованих продуктів обмежені, характеристики цих продуктів у різних банках, практично ідентичні. Тому на перший план виходять аспекти якості обслуговування споживачів, включаючи швидкість доставки

послуг, надійність і безпеку здійснення операцій, зручність доступу до продуктів і послуг.

Процес розвитку ретейлового банківського бізнесу в розвинених країнах протягом останніх років свідчить, що, незважаючи на особливості країн, існує визначений баланс між обсягами продажів безпосередньо банківськими відділеннями (включаючи міні-офіси) і обсягами продажів за допомогою позаофісних засобів і каналів реалізації продуктів і послуг. Так само існує визначений баланс між обсягами ретейлового бізнесу самих банків і обсягами продажів ретейл-продуктів, що здійснюються посередниками [6, 8, 9].

Прогнози щодо повного зникнення банківських відділень "зі скла і бетону" і повний перехід на використання віртуальних каналів доставки продуктів і послуг споживачам, поки що не виправдалися. Не виправдалися і прогнози тих експертів, що говорили про поразку банків у конкурентній боротьбі з небанківськими (нефінансовими) компаніями, які витиснуть банки з деяких ніш і сегментів ринку банківського ретейлу (прийом платежів, переказ засобів, видача споживчих кредитів, операції з кредитними картками, банкоматний бізнес). Хоча в цілому роль небанківських (нефінансових) компаній у наданні платіжних послуг населенню помітно збільшилася, банки зберігають ключові позиції як провайдери роздрібних продуктів і послуг фізичним особам і приватним підприємствам.

Характерні риси українського ринку банківського ретейлу наступні: велика кількість дрібних гравців, які реалізують агресивний і часом авантюристичний підхід до просування продуктів і послуг; відсутність чітких критеріїв і практичного досвіду в оцінці платоспроможності клієнтів; висока маржа прибутку, наслідком чого є використання банками несумлінних засобів у роботі зі споживачами (зокрема, відоме перекручування інформації про процентні ставки й умови обслуговування наданих кредитів); високі ризики, спричинені, з одного боку, відсутністю достатньої інформації про платоспроможність позичальників, а з іншого боку, перспективами одержання високих доходів і прибутків; відсутність адекват-